

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

Β' ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ

ΚΑΙ Η
ΠΕΡΙΟΧΗ
ΤΟΥΣ

ΑΠΟ ΤΗΝ
ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ
ΜΕΧΡΙ ΤΗ
ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ

Β' ΤΟΜΟΣ

ΣΕΡΡΕΣ 2013

ΛΙΛΑ ΘΕΟΔΩΡΙΔΟΥ-ΣΩΤΗΡΙΟΥ

**ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ
ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ
ΣΤΗΝ ΠΛΑΤΕΙΑ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΣΕΡΡΩΝ**

1. Άνοιξη του 1919: η αγωνιώδης αναζήτηση καταλλήλου καταλύματος

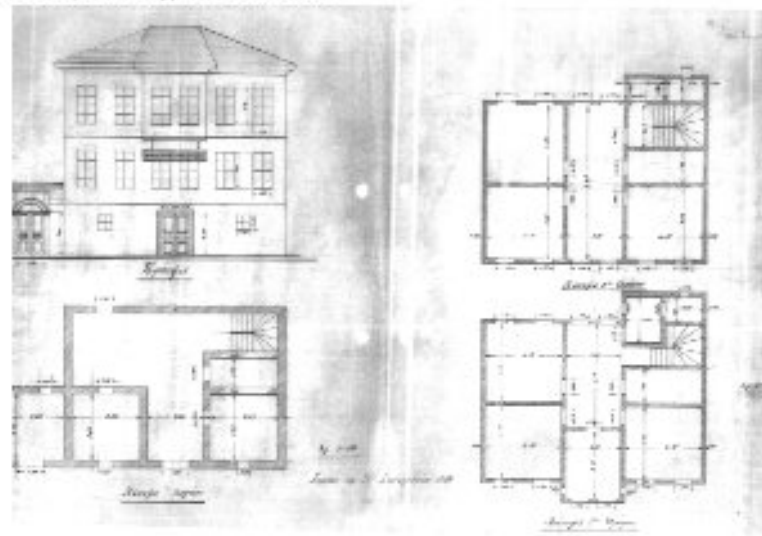
Στις 20 Σεπτεμβρίου 1918 εισέρχεται στις Σέρρες ξανά απελευθερωτής ο ελληνικός στρατός. Μαζί σχεδόν με το στράτευμα έρχεται και η Εθνική Τράπεζα. Στις 17 Οκτωβρίου 1918 «εγκατεστάθη ήρξατο εργαζόμενον το ενταύθα υποκατάστημα» αναφέρει ντοκουμέντο, που δημοσιεύτηκε παλιότερα (Αλβανούδη, 1988: 125-136). Πού εγκαταστάθηκε η Τράπεζα, όταν η παντελής έλλειψη καταλυμάτων αναγκάζει ακόμη και το Γενικό Διοικητή Μακεδονίας, τον Κωνσταντίνο Ρακτιβάν, να καταλύσει στη Δράμα; (Τζανακάρη, 1995: 105). Το οίκημα περιγράφει λίγους μήνες αργότερα ο διευθυντής του καταστήματος Οδυσσέας Κυρτακόπουλος. Το περιγράφει με τα μελανότερα χρώματα: «Το οίκημα τουρκικού σχεδίου ερειπωμένον εσωτερικώς είναι εκτεθειμένον εις πάντας τους ανέμους...Είναι ανθυγιεινόν, βρίθει πολλών ζωυφίων, ιδία κορεών και ποντικών, οίτινες κατατρώγουν καθημερινώς υλικόν και ρουχισμόν μας...Η θέσις του οικήματος είναι ήδη απόκεντρος και η εγκατάστασις μας πολύ στενόχωρος, η δε χρήσις των οικιακών χρεωδών δυσχερής»¹.

Πάντως η αναζήτηση αξιοπρεπούς οικήματος στην κατεστραμμένη πόλη είναι μια δύσκολη υπόθεση. Όπως ανέφερε ο διευθυντής, το Μάιο του 1919 «Κατόπιν των συνεχών ερευνών μας καταλήξαμεν εις μικρόν διώροφον οίκημα κείμενον εις την κεντρικωτέραν οδόν της πόλεως και παραπλεύρως του υποκαταστήματος της Τραπεζής Ανατολής, ήτις τυγχάνει κατά το πλείστον ιδιοκτήτρια»². Η μετεγκατάσταση στο μικρό διώροφο οίκημα των κληρονόμων Χατζή Αβδούλ, επί της οδού Διοικητηρίου, γίνεται τελικά τον Αύγουστο του ιδίου έτους. Η δικαιολογία για την επίσπευση είναι ότι στο αρχικό οίκημα επείγεται να εγκατασταθεί ο αρχιτέκτονας Νικ. Τσακίρης και το συνεργείο των μηχανικών για τη χάραξη του νέου σχεδίου της πόλης.

1. Αρχείο Τ.Υ./Ε.Τ.Ε, Α1/Σ37/Υ18.

2. Αρχείο Τ.Υ./Ε.Τ.Ε, Α1/Σ37/Υ18 (1919-1927) / φάκ. 1, επιστολή με ημερομηνία 8-5-1919: «Το οίκημα τούτο, ούτινος διεπραγματεύθη την μίσθωσιν, περιέχει εις μεν τα άνω διαμερίσματα 4 μικρά δωμάτια εις δε το ισόγειον 3 εξ' ων το εν πολύ μικρόν. Ενρισκόμεθα ούτω και πάλιν εις την ανάγκην επισκευών και προσθηκών ας εν πάσει περιπτώσει δεν θα δυνηθώμεν να αποφύγωμεν ως εκ της γενικής καταστάσεως των οικημάτων της πόλεως».

Ένα ενδιαφέρον ντοκουμέντο, που περιέχεται στο φάκελο της αλληλογραφίας με την Τεχνική Υπηρεσία στην Αθήνα, είναι η επιστολή μέσω της οποίας ο αλευροβιομήχανος και σύμβουλος της μουσουλμανικής κοινότητας Σερρών, ο Φερήτ Ρασήμ Βέη, προσφέρει στην Τράπεζα για ζετή μίσθωση την οικία του. Η εξέταση της προσφοράς δε φαίνεται να προχώρησε, λόγω της επείγουσας ανάγκης να μετεγκατασταθεί η Τράπεζα. Όμως από το σχεδιάγραμμα που συνοδεύει την αίτηση «της εκ δύο ανωγείων ορόφων εκτός του ισογείου οικίας» του Φερήτ Ρασήμ Βέη στην οδό Διοικητηρίου, έχουμε τη σπάνια ευκαιρία να δούμε μια μουσουλμανική αστική κατοικία των Σερρών των αρχών του αιώνα (η κατοικία πιθανότατα ταυτίζεται με το μετέπειτα ξενοδοχείο Bristol).

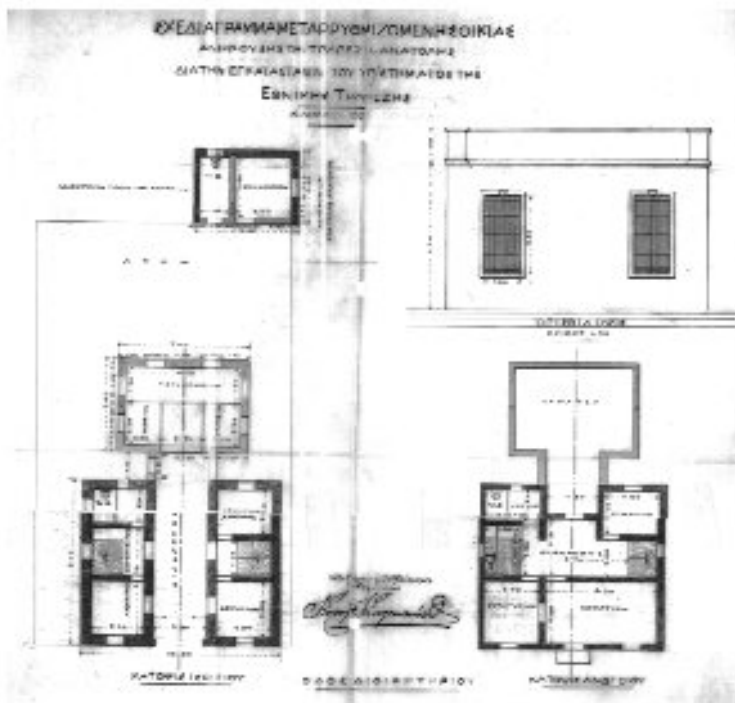

Εικ. 1. Η κατοικία του Φερήτ Ρασήμ Βέη (πηγή: Ι.Α./Ε.Τ.Ε).

Με την εγκατάσταση στην οδό Διοικητηρίου στις 7-8-1919 υποβάλλεται αμέσως αίτημα για επείγουσες επισκευές. Στο αίτημα για την επίσπευση της έγκρισης των δαπανών, ο διευθυντής αναφέρει ως επιχείρημα ότι αναμένεται έλλειψη εργατικών χεριών «εκ της αρχόμενης επισκευής πλείστων δημοσίων γραφείων, διοικητηρίου, τηλεγραφείου και σχολείων της πόλεως». Η ζωή στην πολύπαθη πόλη των Σερρών, μετά από μακρά περίοδο υπολειτουργίας, άρχιζε πάλι ορμητικά. Στα τέλη του 1919, η Τράπεζα εγκατέστησε κρήνη στην αυλή του οικήματος, μεταφέροντας το νερό με σωλήνες από το Εσκή Τζαμί, στις 2-7-1920 έβαψαν δέκα εξωτερικά παράθυρα και ταυτόχρονα, αφού εκπονήθηκαν τα σχετικά σχέδια, ο διευθυντής άρχισε διαπραγματεύσεις με τα κεντρικά για την επέκταση του οικήματος στο πίσω μέρος³. Επέκταση που μάλλον δεν έγινε ποτέ (έγιναν μόνο οι επισκευ-

3. Σύμφωνα με τα στοιχεία του Ι.Α./Ε.Τ.Ε., ο διευθυντής του υποκαταστήματος ζήτησε

ές) αν κρίνουμε από μεταγενέστερη τοπογραφική αποτύπωση. Στο κτίριο κληρονόμων Χατζή Αβδούλ θα παραμείνει η Εθνική για οκτώ χρόνια, μέχρι δηλαδή την τελική εγκατάστασή της στο νεόδμητο κτίριο της πλατείας Ελευθερίας.

Εικ. 2. Η αρχική εγκατάσταση της Εθνικής Τράπεζας σε κτίριο της Τράπεζας Ανατολής (πηγή: Ι.Α/Ε.Τ.Ε).

2. Η απόκτηση καταλλήλου οικοπέδου

Εν τω μεταξύ, εγκρίθηκε το Σχέδιο των Σερρών και δημιουργήθηκε ένα Νομικό Πρόσωπο Δημόσιου Δικαίου (η Κτηματική Ομάδα) ως συλλογικός ιδιοκτήτης όλων των ακινήτων της πυρκαυστού ζώνης. Μια Τεχνική Επιτροπή ανέλαβε τη διεκπεραίωση του Σχεδίου και μέχρι τον Ιούλιο του 1922 διενεργήθηκαν τρεις διανομές οικοπέδων: η Α΄ διανομή έγινε στις 28-29-30 Οκτωβρίου 1921, η Β΄ διανομή στις 25-3-1922 και η Γ΄ διανομή στις 20-7-1922. Ακολούθησε η μικρασιατική καταστροφή και η πλημμυρίδα των

άδεια για επέκταση του κτιρίου από τον τότε νομομαχηνικό Σερρών Γεώργιο Γιαννόπουλο, ο οποίος και ανέλαβε να κάνει και τα σχέδια με αμοιβή 150 δραχ. Κατά πρόχειρο προϋπολογισμό η επισκευή θα κόστιζε 7.543,7 δραχ. Το σχέδιο της επέκτασης σύμφωνα με το ίδιο αρχείο, είχε την υπογραφή του μηχανικού Κωνσταντίνου. Την επέκταση ανέλαβε με το αρ. 6102 εργολαβικό συμφωνητικό ο εργολάβος Θωμάς Καράπαπας και την παραλαβή της επιμέτρησης των εργασιών υπέγραψε στις 27-3-1921 ο μηχανικός του Σχεδίου Πάλεων Σερρών Α. Ακατος.

15.000 προσφύγων.

Από τις διανομές που προαναφέρθηκαν, ο Δήμος Σερρών είχε αποκτήσει το με αρ. 68/1 οικόπεδο (εμβαδού 1224,9 τ.μ.). Το οικόπεδο αυτό εκποιήθηκε με πλειοδοτική δημοπρασία στις 21 Ιανουαρίου 1924 και το απέκτησε η Τράπεζα αντί τιμήματος 30.100 δραχ. Το αποτέλεσμα της δημοπρασίας εγκρίθηκε από τον υπουργό εσωτερικών Θ. Σοφούλη και δημοσιεύεται στο ΦΕΚ με αρ. 40/ τ. Α /23-2-1924 και μεταγράφηκε (αρ. μεταγραφής 1198) στον 5^ο τόμο του υποθηκοφυλακείου Σερρών. Ένα οικόπεδο που είχε προαποφασισθεί βέβαια να της δοθεί. Δεν είναι τυχαίο ότι σ' επιστολή του με ημερομηνία 25 Ιουνίου 1923 προς τη Διοίκηση της Εθνικής Τράπεζας (δηλαδή λίγους μήνες νωρίτερα) ο τότε Δήμαρχος Σερρών Επαμεινώνδας Τικόπουλος εκθειάζει τα προτερήματα του συγκεκριμένου οικοπέδου (με αρ. τίτλου ιδιοκτησίας 216/16-8-1923) (εικ. 3), ως εξής: «ο δια την ανέγερσιν καταστήματος της Εθνικής Τραπέζης επί τηδες υπό της Τεχνικής Υπηρεσίας του Σχεδίου της Πόλεως και του Δημοτικού Συμβουλίου προς τον σκοπόν τούτον καθορισθέν κείται εις το κέντρον της πόλεως και εις το κέντρον της αγοράς και από σημερινής και από μελλοντικής απόψεως».

Τι είχε συμβεί Όπως εξιστόρησε στην επιστολή του ο τότε Δήμαρχος, έκταση 8.000 τ.μ. της πυρίκαυστου είχε παραχωρηθεί σε τρεις μεγάλες καπνεμπορικές εταιρείες με τη δέσμευση να κτίσουν σ' αυτήν καπναποθήκες. Προσδοκούσε δε ο Δήμαρχος ότι η ανέγερση αυτών των καπναποθηκών «θέλει δώση μεγάλην ώθησιν εις την ανοικοδόμησιν και γεννά την γλυκείαν

Εικ. 3. Ο τίτλος ιδιοκτησίας του οικοπέδου της Ε.Τ.Ε (πηγή ΙΑ/Ε.Τ.Ε). Το οικόπεδο εκποιήθηκε στο όνομα του τότε διευθυντή Αντωνίου Δημακάποιου (ΦΕΚ 40/Α/ 23-02-1924).

ελπίδαν περί ταχείας αναγεννήσεως της πόλεως μας». Με την ίδια λογική το οικόπεδο με αρ. 68/1 προσφέρεται στην Ε.Τ.Ε.: με την «γλυκεία ελπίδα» να ενισχύσει τόσο την τοπική οικονομία, όσο και τους δεσμούς με τη μητέρα-πατρίδα. Και προσφέρεται σε ιδιαίτερα καλή τιμή, κάτω από 300 δρχ./τ.μ., όταν η Τεχνική Επιτροπή το αποτιμά 50.000 δρχ., περίπου δηλαδή 400 δρχ./τ.μ. Έτσι η Εθνική απέκτησε το πιο περιόπτο οικόπεδο της νέας πόλης. Κι απάντησε σ' αυτήν τη γενναιοδωρία ανεγείροντας ένα αληθινό μέγαρο.

3. Το νέο κτίριο. Η προετοιμασία της ανέγερσης

Οι προετοιμασίες της ανέγερσης ξεκίνησαν το ίδιο καλοκαίρι. Με έγγραφο του προς την Τράπεζα, ο τότε νομομηχανικός Γεώργιος Γιαννόπουλος αυτοπροτείνεται να αναλάβει την επίβλεψη. Στις 13 Αυγούστου 1924 κατατίθεται αίτηση προς το Γραφείο Σχεδίου Πόλεως Σερρών να κατεδαφιστούν τα υπάρχοντα παραπήγματα καθώς και προσχέδιο χάραξης θεμελίων για να βγει η οικοδομική άδεια. Στις 18 Αυγούστου 1924 ο διευθυντής του υποκαταστήματος ενημερώνει τα κεντρικά, ότι το Γραφείο Σχεδίου αρνήθηκε να δώσει την «αιτηθείσα» άδεια, γιατί αφενός δεν υπεβλήθησαν όλα τα διαγράμματα και αφετέρου γιατί η ορθογώνια χάραξη του κτιρίου δε συμφωνούσε με το πολυγωνικό σχήμα του οικοπέδου. Θα έπρεπε -επειδή κατά τον οικοδομικό κανονισμό των Σερρών, η τοποθέτηση επί της οικοδομικής γραμμής ήταν υποχρεωτική- είτε να τροποποιηθούν τα σχέδια, είτε να δοθεί παρέκκλιση. Το έγγραφο τελειώνει με την παράκληση προς τη Διοίκηση να ενεργήσει τα δέοντα προς το Υπουργείο Συγκοινωνιών, ώστε να διαταχθεί σχετικά και το Γραφείο Σχεδίου Σερρών. Πράγμα που έγινε, αν κρίνουμε από το τελικό αποτέλεσμα.

Εν τω μεταξύ τα οριστικά σχέδια αποστέλλονται ταχυδρομικά από την Αθήνα στις Σέρρες και ο πρόεδρος της Τεχνικής Επιτροπής αρχιτέκτων Νικ. Τσακίρης υποδεικνύει τους χώρους, όπου θα έπρεπε να μεταφερθούν και να ριφθούν τα προϊόντα των εκσκαφών (στα Ο.Π. 38, 42 και 59) (εικ. 4).

Στο Ιστορικό Αρχείο της Τράπεζας διασώζεται -ανυπόγραφο και αχρονολόγητο- τρισέλιδο έγγραφο, που αναφέρεται στην προκήρυξη αρχιτεκτονικού διαγωνισμού για τη μελέτη του υποκαταστήματος Σερρών. Μεταξύ των άλλων αναφέρεται ότι από άποψη «κτιριακής αρχιτεκτονικής οι κ.κ. αρχιτέκτονες είνε ελεύθεροι να εφαρμόσωσιν ρυθμόν Ελληνικόν Αρχαϊκόν ή Βυζαντινόν». Προβλεπόταν και τρία βραβεία (50.000, 30.000 και 10.000 δρχ. αντίστοιχα). Αυτή η διττή κατεύθυνση ως προς τον ενδεδειγμένο ρυθμό των υποκαταστημάτων της Ε.Τ.Ε., που επισημάναμε προηγουμένως, δηλαδή Ελληνικός-Αρχαϊκός ή Βυζαντινός ρυθμός, ήταν μια συνειδητή ενέργεια, που οι μηχανικοί της Ε.Τ.Ε. ακολούθησαν με συνέπεια σ' όλα τα έργα τους κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου⁴. Αν και προηγούνται σε αριθμό και μέ-

4. Ο κλασικισμός του μεσοπολέμου ονομάστηκε συντηρητικός ή αναβιωμένος ή νεό-

Εικ. 4. Οδηγίες για την ρύψη των εκχωματώσεων από το πρόεδρο της Τεχνικής Επιτροπής Νικ. Τσακίρη (πηγή: Ι.Α./Ε.Τ.Ε.).

γεθος τα κλασικιστικά κτίρια, όπως των Σερρών, Δράμας, Ξάνθης, Θεσσαλονίκης -έργα κυρίως του Ζουμπουλίδη- δεν λείπουν τα νέο-βυζαντινίζοντα, όπως των Ιωαννίνων, Κοζάνης και Φλώρινας (το τελευταίο θεωρείται έργο του αρχιτέκτονα της Εθνικής Τράπεζας Αριστομένη Βάλβη). Δεν γνωρίζουμε εάν τελικά έγινε αρχιτεκτονικός διαγωνισμός για το υποκατάστημα Σερρών, εάν δηλαδή τα σχέδια που εφαρμόστηκαν προήλθαν από διαγωνισμό ή εκπονήθηκαν εκ των ενόντων από την Τεχνική Υπηρεσία της Τράπεζας. Πάντως το μεγαλόπρεπο μέγαρο κλασικού ρυθμού που τελικά κτίστηκε, ταίριαζε στην εικόνα που η Εθνική Τράπεζα ήθελε να προβάλλει. Της «παραδοσιακής», μεγάλης Τράπεζας, που ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της σύγχρονης ζωής και χρησιμοποιεί την τρέχουσα τεχνολογία και τα καλλίτερα διαθέσιμα υλικά.

τερος κλασικισμός και ταυτίστηκε με τα ολοκληρωτικά καθεστώτα της Ευρώπης: δωρικές κολώνες, αετώματα, συμμετρία, στιβαρές και άκαμπτες μορφές. Όμως στην Ελλάδα οι αφετηρίες ήταν διαφορετικές. Για παράδειγμα στο σύγγραμμα του καθηγητή ρυθμολογίας στη Σχολή Καλών Τεχνών του Ε.Μ.Π., του Τσιπούρα (1921), διατυπώνεται η άποψη ότι η αρχιτεκτονική πρέπει να εγκαταλείψει «το γαλλικόν, αγγλικόν και ξένον εν γένει χρώμα και να επιστρέψει στις πηγές της, τον αρχαίο και τον βυζαντινό πολιτισμό».

4. Η αρχιτεκτονική μορφολογία του κτιρίου

α. Ο νεοκλασικός ιστορισμός του Ν. Ζουμπουλίδη

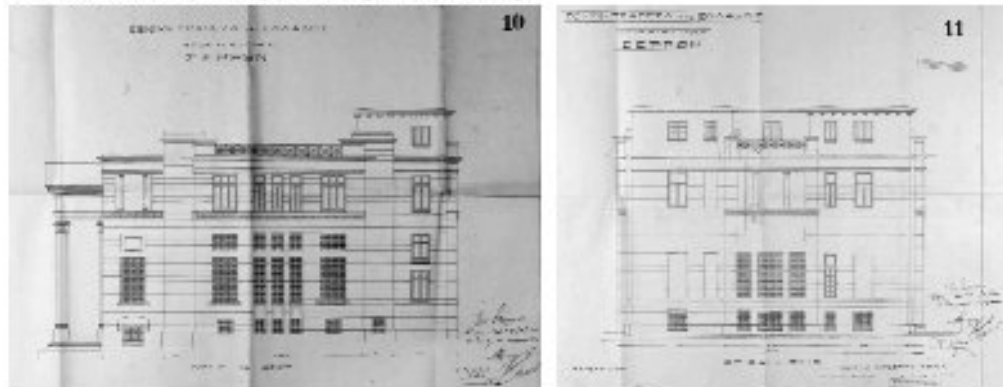
Τα σχέδια της μελέτης των Σερρών χρονολογημένα από το 1925 δεν φέρουν υπογραφή αρχιτέκτονα-μελετητή. Όμως το γενικότερο αρχιτεκτονικό ύφος, αλλά και το συνεχές ενδιαφέρον για το συγκεκριμένο έργο του Νικολάου Ζουμπουλίδη, δεν αφήνουν αμφιβολίες για την πατρότητα. Το αρχιτεκτονικό ιδίωμα του Ζουμπουλίδη, καλές αναλογίες, κλασικά -ίσως υπερτονισμένα - πρότυπα, επιμελημένη κατασκευή, γερμανική αυστηρότητα, είναι εμφανές. Επηρεασμένος από τα ευρήματα των αρχαιολόγων στην Κνωσό και τις Μυκήνες ο Ζουμπουλίδης εμμένει στα μινωικά και μυκηναϊκά πρότυπα σε πολλά έργα του.

Για το γερμανοσπουδαγμένο Νικ. Χ. Ζουμπουλίδη (1888-1969) και το αρχιτεκτονικό του έργο, παρόλο που λείπει μια μονογραφία, υπάρχουν διάσπαρτες βιβλιογραφικές αναφορές⁵. Γεννήθηκε στη Σινασό της Μικράς Ασίας, σπούδασε αρχικά στη Σχολή Καλών Τεχνών της Κωνσταντινούπολης (1908) και μετά από δύο χρόνια εργασίας στο Υπουργείο Εφκαφίου μετέβη στο Βερολίνο, όπου ολοκλήρωσε τις σπουδές του το διάστημα 1910-1912. Στο Βερολίνο εργάστηκε στην Αρχιτεκτονική Υπηρεσία του Βοτανικού κήπου και στη συνέχεια διορίστηκε στην εκεί υπηρεσία Νέων Μουσείων. Το 1915 επιστρέφει στην Ελλάδα και διορίζεται μηχανικός στο δήμο Βόλου και από το 1917 υπηρετεί στην Τεχνική Υπηρεσία της Εθνικής Τράπεζας στην Αθήνα ως βοηθός του διευθυντή της Αριστείδη Μπαλάνου. Το 1920 γίνεται προϊστάμενος της Τ.Υ. και μετά το θάνατο του Μπαλάνου αναλαμβάνει τη διεύθυνση. Θεωρείται ως ένας από τους πρωταγωνιστές της οικοδομικής ανάπτυξης της Τράπεζας κατά την περίοδο 1925-1938.

Τα σπουδαιότερα έργα του ήταν το υποκατάστημα της Τράπεζας στον Πειραιά (σημερινό κτίριο του NAT), το κτίριο του Χρηματιστηρίου Αθηνών και το κτίριο του Ιστορικού Αρχείου της Ε.Τ.Ε. Επικεφαλής πολυμελούς ομάδας αρχιτεκτόνων σχεδίασε το κεντρικό κτίριο της Τράπεζας της Ελλάδος. Εκτός Αθηνών συντόνισε την ανέγερση του υποκαταστήματος κατάστημα της Ε.Τ.Ε. στη Θεσσαλονίκη (που διαιρέθηκε άμεσα σε δύο τμήματα για να στεγάσει και τη νεοσύστατη Τράπεζα της Ελλάδος) και τα υποκαταστήματα στην Κόρινθο, Ναύπλιο, Μεσσήνη, Ζάκυνθο, Θήβα, Λαμία, Σέρρες, Δράμα, Μυτιλήνη, Σάμο και Ξάνθη (Βλαχόπουλου, 1995). Υπήρξε πρωτοργάτης μαζί με το διοικητή Ιωάννη Δροσόπουλο του σχεδιασμού και της ανοικοδόμησης της Φιλοθέης, του συνεταιοριστικού προαστίου των υπαλλήλων της Εθνικής Τράπεζας.

5. Ο Ζουμπουλίδης συνέβαλλε στη δημιουργία του Υπουργείου Πολιτισμού, του Ταμείου Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων. Δραστηριοποιήθηκε στο Σύλλογο Αρχιτεκτόνων (ΣΑΔΑΣ), στην διοίκηση του οποίου εκλέχτηκε αρκετές φορές. Βιβλιογραφικές αναφορές για τον Ν. Ζουμπουλίδη εντοπίστηκαν στο περ. *ΕΜΕΙΣ* της Ε.Τ.Ε., στον κατάλογο των μελών του ΤΕΕ (1934) και σε διάφορες επί μέρους μελέτες.

Στο υποκατάστημα των Σερρών ο αρχιτεκτονικός αρχαϊσμός του Ζουμπουλίδη φαίνεται ειδικότερα στη διαμόρφωση των τεσσάρων γωνιακών ανοιγμάτων στον άνω όροφο, με τους αράβδωτους κίονες, χρωματισμένους σε απομίμηση μαρμάρου και τους τέσσερις ογκώδεις ορθογωνικούς πεσσούς του προπύλου που συνιστούν και το κυρίαρχο στοιχείο της αρχιτεκτονικής σύνθεσης. Η βάση των πεσσών επενδύεται με μάρμαρο, ο κορμός τους δέχεται επεξεργασία με *artificiel* και επιστέφονται με τσιμεντένια κιονόκρανα ιωνικού τύπου. Τη στάθμη της βάσης του απλού κλασικού επιστυλίου, τονίζει και επεκτείνει νοητά στο υπόλοιπο κτίριο τσιμεντένια ταινία με εγχάρακτο μαϊάνδρο. Ο μαϊάνδρος αυτός μαζί με τα πλατιά πλαίσια στους φεγγίτες, τις ραβδώσεις στο επίχρισμα της τοιχοποιίας, την οδοντωτή ταινία κάτω από το προτεταμένο γείσο και το συμπαγές στηθαίο του δώματος τονίζουν ακόμη περαιτέρω το κλασικιστικό ύφος του κτιρίου. Στην πλαγιά δεξιά όψη, η κλιμάκωση των όγκων επαναλαμβάνεται με τον άξονα συμμετρίας να τονίζεται με τρία στενά υψίκορμα ανοίγματα. Στην πλαγιά αριστερή όψη κυριαρχεί η επιβλητική είσοδος στην κατοικία του διευθυντή, με το κλασικό θύρωμα και την αετωματικό επίστεψη. Τέλος η πίσω όψη, έχοντας μικρότερη ογκοπλαστική δύναμη, εντυπωσιάζει με τη *loggia*, τον κλειστό εξώστη με τους δύο κίονες

Εικ. 5. Σχέδια όψεων (πηγή: Ι.Α./Ε.Τ.Ε.).

β. Περιγραφή του κτιρίου

Το ελεύθερα τοποθετημένο κτίριο στο οικοπέδο (που ταυτίζεται με το Ο.Π. 68), με περιμετρική αυλή και ανεξάρτητη είσοδο στα δυτικά για την κατοικία του διευθυντή, είναι το μεγαλοπρεπέστερο -μετά το Διοικητήριο- κτίριο στην πόλη των Σερρών. Στο ισόγειο κυρίαρχη είναι η θέση της ψηλοτάβανης κεντρικής αίθουσας συναλλαγών⁶. Στο υπόγειο, με προδιαγραφές

6. Η τυπολογική οργάνωση τραπεζών έλκει τα πρότυπά της από το κτίριο που σχεδίασε ο Joan Soane για την Τράπεζα της Αγγλίας. Βλ. N. Pevsner, *Exchanges and Banks. A history of building types*, London 1984, σσ. 199-200.

καταφυγίου, βρισκόταν το αρχαιοστάσιο. Στον όροφο ήταν χωροθετημένο το λογιστήριο και πέντε δωμάτια που χρησιμοποιήθηκαν αρχικά για τη στέγαση των υπηρεσιών της Αγροτικής Πίστης (1929) και της Υπηρεσίας Διαχείρισης Ανταλλαξίμων (1936). Τέλος, ο πολυτελής άνω όροφος, με τα δώδεκα δωμάτια, τη μεγάλη κουζίνα και την τεράστια βορινή τραπεζαρία με τον κλειστό εξώστη, ήταν η κατοικία του Διευθυντή. Στην τραπεζαρία αυτή έγιναν κατά καιρούς λαμπρές δεξιώσεις. Από τα δώδεκα δωμάτια, τα δύο είχαν ιδιαίτερο λουτρό και αποτελούσαν μια σουίτα, πολυτελώς επιπλωμένη αποκλειστικά για τη φιλοξενία υψηλών προσωπικοτήτων. Εκεί έμεινε ο Βενιζέλος όταν επισκέφθηκε για τρίτη και τελευταία φορά την πόλη το 1930. Στο όροφο αυτό και πίσω ακριβώς από το αέτωμα της πρόσοψης υπήρχε ένα ευρύχωρο ανθοκήπιο, μια θαυμάσια *serre*, που τον χειμώνα προστατευόταν από άθραυστο υαλοστάσιο.

Εικ. 6. Τοπογραφικό διάγραμμα με τη θέση των κτιρίων (Τ.Υ/Ε.Τ.Ε.).

5. Άνοιξη του 1925: Ο Ξ Αιγίδης αναλαμβάνει την επί τόπου επίβλεψη

Η επίβλεψη ενός τόσο φιλόδοξου έργου δεν μπορούσε να περιορισθεί στην επικουρική συνδρομή του νομομηχανικού Γιαννόπουλου. Η Τράπεζα αντιλαμβάνεται, ότι για να εκτελεσθεί σωστά το απαιτητικό αυτό έργο, θα έπρεπε να ορισθεί επί τόπου αρχιτέκτονας. Έτσι δίνεται εντολή στον νεοπροσληφθέντα Ξενοφάνη Αιγίδα να μεταβεί στις Σέρρες και να διευθύνει επιτόπου τις εργασίες.

Ο Ξενοφάνης Αιγίδης γεννήθηκε στην Μαλακοπή της Καπαδοκίας το 1898. Τελείωσε το Ζωγράφειο Γυμνάσιο στην Κωνσταντινούπολη⁷, σπούδασε στο Ε.Μ.Π. και ήταν ανιψιός του Νικ. Ζουμπουλίδη⁸. Πήρε το δίπλωμα του αρχιτέκτονα τον Ιούλιο του 1924 και προσλήφθηκε αμέσως στην Τράπεζα. Μετά από λίγους μήνες εμπειρία στα κεντρικά γραφεία ανέλαβε την επίβλεψη των εργασιών του υποκαταστήματος στη Λαμία. Στις 3-4-1925 έφθασε στις Σέρρες και σε δυό μέρες υπογράφει τον πρώτο λογαριασμό: 600 δραχ. για τους καραγωγείς και τους εργάτες εκσκαφής των θεμελίων. Τους επόμενους μήνες ο Αιγίδης ασχολήθηκε με την προετοιμασία της ανέγερσης, ενώ τον Αύγουστο έφθασε στην πόλη ο έμπειρος διευθυντής της Τεχνικής Υπηρεσίας, ο Αρ. Σ. Μπαλάνος, για έναν τελικό επί τόπου συντονισμό και στις 24-9-1925 παρουσία και του Ιωάννη Ισηγόνη, πολιτικού μηχανικού της Τράπεζας, τέθηκε ο θεμέλιος λίθος.

Εικ. 7: Η θεμελίωση του υποκαταστήματος (Τζανακάρη, 1995: 165).

7. Αναφέρεται ως μαθητής του Ζωγράφειου Γυμνασίου κατά το σχολικό έτος 1915-16. Βλ. Π. Στράντζαλη, *Η Σχολή της Παναγίας (1833) και το Ζωγράφειο Γυμνάσιο (1893)*, Εταιρεία Μελέτης της καθ' Ημάς Ανατολής, Αθήνα 2003, σ. 367.

8. Αδελφός του ήταν ο Αριστοκλής Ι. Αιγίδης (1889-1936), διαπρεπής δημοσιογράφος και ερευνητής του προσφυγικού φαινομένου, συγγραφέας του βιβλίου με τίτλο «Η Ελλάς χωρίς τους πρόσφυγες». Ο Αριστοκλής Αιγίδης αποφοίτησε από το Ελληνογαλλικό Λύκειο Χατζηγεωργίου της Κωνσταντινούπολης, το 1906 και αφού δίδαξε για μερικά χρόνια σε σχολεία της Μικράς Ασίας επανήλθε στην Κωνσταντινούπολη, όπου σπούδασε Νομικά. Συγχρόνως εργαζόταν στην εφημερίδα *Νεολόγος* του Σταύρου Βουτυρά. Κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου προσέφερε και ειδικές εθνικές υπηρεσίες σε βαθμό που τον φερόνταν στην Ελλάδα. Βλ. Αριστοκλή Αιγίδη, *Επτάλοφος*, Ιούνιος 1993, δ. 27, σ. 8.

6. Υλικά κατασκευής και το σύστημα των υπεργολαβιών

Το σύστημα δόμησης ήταν λιθοδομή (ως προς τη θεμελίωση και το ημιπόγειο) και οπτοπλιθοδομή (για το ανώγειο και τους ορόφους). Το οπλισμένο σκυρόδεμα χρησιμοποιείται τολμηρά, γεφυρώνοντας μεγάλα ανοίγματα στα πατώματα, αλλά και ως υλικό πλήρωσης κλασικιστικών μορφολογικών στοιχείων, όπως το αέτωμα, οι εσωτερικοί κίονες και οι πεσσοί του προπύλου. Σημειώνουμε ότι χρησιμοποιείται οπλισμένο σκυρόδεμα, παρότι η γνώση των ποιοτικών προδιαγραφών του βρίσκεται ακόμη στα πρώτα στάδια. Δράστης του εγχειρήματος ο σπουδαγμένος στο Πολυτεχνείο της Λωζάννης πολιτικός μηχανικός τη Τράπεζας, ο Ιωάννης Ισηγόνης, συνομήλικος του Αιγίδη, που δικαίως ποζάρει στις σχετικές φωτογραφίες πριν την

Εικ. 8. Σκυροδέτηση του υποκαταστήματος Σερρών (αρχείο Ι. Ισηγόνη, Ι.Α./Ε.Τ.Ε).

σκυροδέτηση. Ο Ισηγόνης εξοικειώθηκε με τις μελέτες οπλισμένου σκυροδέματος κατά την διάρκεια της εργασίας του σε μεγάλη εταιρεία της Φιλανδίας (Ισηγόνη, 1995). Ήταν γιος του γιατρού Μιχαήλ Ισηγόνη, που διέπρεψε στη Σμύρνη στο γύρισμα του αιώνα, και η κοσμοπολίτικη εμπειρία του φαίνεται ακόμη και στις ενδυματολογικές του προτιμήσεις. Με τον συνομήλικό του Αιγίδη ανέπτυξαν προσωπική φιλία και εκτενή αλληλογραφία.

Το έργο εκτελέστηκε με επί μέρους υπεργολαβίες. Για κάθε υπεργολαβία γινόταν μειοδοτικός διαγωνισμός και υπογράφονταν εργολαβικό συμβόλαιο, αρχής γενομένης από την υπεργολαβία «χωματι-

σμών». Μετά από έρευνα στο αρχείο του τότε συμβολαιογράφου Κ. Τριανταφυλλόπουλου στα Γ.Α.Κ. Σερρών εντοπίστηκαν δέκα τέτοιες υπεργολαβίες, που αφορούσαν, είτε προμήθεια πρώτων υλών (όπως 800 κ.μ. αργούς λίθους από το λατομείο Αγίου Ιωάννη, 1.500 καντάρια ασβέστη, 3.000 αγκωνάρια από το λατομείο Bella Scaba), είτε απλές εργασίες (όπως κατασκευή τοιχοποιίας, κιγκλιωμάτων ισογείου, εξωτερικά επιχρίσματα κ.λπ.). Μικρές συμπληρωματικές ποσότητες υλικών αγοράστηκαν από καταστήματα των Σερρών, όπως σάκοι τσιμέντου από το κατάστημα «Μόσχου Ν. Μόσχου» και το κατάστημα «Σωτήριος Γ. Μασαλάς και Υιός», ξυλεία από την αποθήκη «Σ. Σωτηρόπουλου» και από την αποθήκη «Π. Παπάζογλου & Γ. Συνάνογλου» κ.λπ. Το «καρά γιαπί» έγινε από ντόπιους τεχνίτες και με υλικά από την περιοχή γιατί (πλην των πλακών οπλισμένου σκυροδέματος) δεν απαιτούσε ειδική τεχνογνωσία.

Δεν συνέβαινε το ίδιο με τα υλικά πληρώσεως, που ήλθαν κυρίως από Αθήνα. Επικάλυψη δαπέδων με εισαγόμενα ιταλικά τσιμεντοπλακίδια, του οίκου Guillardì, ξύλινα κουφώματα σουηδικής ξυλείας από το ηλεκτροκίνητο αθηναϊκό εργοστάσιο των Αδελφών Ι. Μαλακατέ. Τα ανάγλυφα κοσμήματα, όπως τα τσιμεντένια κιονόκρανα και ο μαϊάνδρος της πρόσοψης, τα πασαμέντα, οι ροζέτες, τα γύψινα πιάστρα, τα γύψινα κιονόκρανα και η διακόσμηση της οικίας του διευθυντή, εκτελέστηκαν από το αθηναϊκό εργαστήριο του Μηνά Μιλσανή (που έστειλε για την εργασία αυτή δύο ελαιοχρωματιστές και έναν γερμανό γυψογλύπτη)⁹. Το ηλεκτρολογικό υλικό στάλθηκε από την αποθήκη ηλεκτρικών ειδών του Χρήστου Μπολάνη της Αθήνας.

Για τα είδη υγιεινής, προσφορές υπέβαλλαν οι Θεσσαλονικείς Nahmias & Banaba, Βίκτωρ Γιάκοελ και Γαλερί Μοδέρν (Ρεβάζ, Ζαδόκ, Λεβή και

Εικ. 9. Αποψη του πεσσού στο πρόπυλο (αριστερά).

Εικ. 10. Επιστολόχαρτο του Μιλσανή (πάνω) /πηγή: Ι.Α./Ε.Τ.Ε.

9. Προσφορά υπέβαλλε και ο οίκος Β. Βενετσάνος και Αδελφός (Διακοσμήσεις Οικοδομών). Προσφορά για ηλεκτροκίνητη αντλία νερού υπέβαλλαν οι Γ. Σαλλιάρης και Α. Φ. Χαρέτος από την Θεσσαλονίκη.

Σία), αλλά τελικά το έργο ανέλαβε ο εργοληπτικός οίκος Γ. Φορτούνας της Αθήνας. Ο ίδιος οίκος ανέλαβε και την εγκατάσταση καλοριφέρ¹⁰. Οι υαλοπίνακες αγοράστηκαν από τον υαλοπώλη Σίντο Σάδι της Θεσσαλονίκης. Πατώματα pitch pine από τον Θεσσαλονικιό Ι. Αλτίνογλου. Τα guichets ανέλαβε ο αθηναϊκός οίκος επίπλων Μιχ. Νικ. Φιλιπάκη¹¹. Γενικότερα χρησιμοποιήθηκαν εταιρείες και επαγγελματίες με έδρα την Αθήνα και δευτερευόντως τη Θεσσαλονίκη.

Εικ. 11. Γύψινες διακοσμήσεις στο εσωτερικό του κτιρίου.

Σημειώτέο ότι τα περισσότερα υλικά που χρησιμοποιήθηκαν, εισήχθησαν με ατέλεια από το εξωτερικό. Η διαδικασία ήταν αρκετά πολύπλοκη και χρονοβόρα γιατί εμπλέκονταν το Τελωνείο, το Πολεοδομικό Γραφείο, οι λογιστικές υπηρεσίες και οι μηχανικοί της Τράπεζας. Τα υλικά έφταναν στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης και από εκεί αφού εκτελωνίζονταν, μεταφέρονταν στο εργοτάξιο. Δεν έλειψαν δυσκολίες, παρεξηγήσεις και διαφορές. Η οικονομία ήταν μια παράμετρος που απασχολούσε τους μηχανικούς της Τράπεζας, κυρίως όμως τους ενδιέφερε η υψηλή ποιότητα των υλικών και των εγκαταστάσεων.

Εικ. 12. Απόψεις του κτιρίου κατά τη φάση ανέγερσης (Ι.Α./Ε.Τ.Ε).

10. Προσφορές για την εγκατάσταση καλοριφέρ υπέβαλλαν οι εταιρείες: Τέκτων, Γ. Φορτούνας, Καμήλος και Ισαάκης.

11. Προσφορές για τα guichets του λογιστηρίου υπέβαλλαν και οι Αέρηγης και Ανδρουλάκης

7. Μικρές παράπλευρες ιστορίες

Υπενθυμίζουμε ξανά ότι κύρια πηγή πληροφοριών μας υπήρξαν οι φακέλοι της ανέγερσης στο Ι.Α./Ε.Τ.Ε. Η πολύτιμη αυτή πηγή περιέχει δυσεύρετες πληροφορίες, όπως για τον αρχικό χρωματισμό του κτιρίου: *«άρχισε ο υδροχρωματισμός σε τόνους μαλτεζόπλακας, όπως σχετικώς μας είχε πει ο κ. Ζουμπουλίδης»*, αναφέρει σε επιστολή του ο Αιγίδης ή τα σχόλια του ιδίου στην εκτιμητική έκθεση που συντάσσει, μετά τη μετάβασή του στη Νιγρίτα για την αυτοψία ενός οικοπέδου. Στην προαναφερθείσα εκτιμητική έκθεση του Αιγίδη, εμπεριέχονται πολύτιμα στοιχεία για την αξία των υλικών και γενικότερα για το κόστος των έργων στην περιοχή Σερρών. Όπως επισημαίνει ο αρχιτέκτων, το κόστος των υλικών στη Νιγρίτα θα είναι υψηλότερο απ' αυτό των Σερρών, γιατί θα επιβαρύνεται με το κόστος των δασμών και τα μεταφορικά: *«Δεδομένου ότι εν Σέρραις μας στοιχίζει η οικοδομή περατωμένη 580 δρχ /κ.μ περίπου, εν Νιγρίτη άνευ ουδεμίας πολυτελείας δεν πρέπει να στοιχίση ολιγώτερον των 450 δρχ. το κ.μ. οικοδομής»*.

Στους φακέλους του αρχαιακού υλικού στο Ι.Α./Ε.Τ.Ε., δίπλα στην τυπική-υπηρεσιακή αλληλογραφία για την πορεία του έργου, παρεισφύρουν σκαριφήματα με μολύβι του επιβλέποντα μηχανικού, προσωπικά σημειώματα και αιτήματα, σχόλια για παράλληλες δουλειές¹². Ένας ιστός παράπλευρων πληροφοριών, που μπορεί να αποτελέσει τον καμβά για την εξιστόρηση της ανέγερσης και άλλων έργων στις Σέρρες του Μεσοπολέμου.

Ως παράδειγμα αναφέρω μια επιστολή του τότε Μητροπολίτη Σερρών (με ημερομηνία 17-12-1926), που με την ιδιότητα του προέδρου της διδακτηριακής επιτροπής, προτείνει στην Τράπεζα να αγοράσει ένα οικόπεδο 800 τ.μ. έναντι του υποκαταστήματος, για να ενισχυθεί με τα χρήματα της αγοράς η ανέγερση νέων διδακτηρίων στην πόλη ή το αίτημα του ιδίου να τους παραχωρηθεί δωρεάν η ξυλεία που χρησιμοποιήθηκε ήδη στις σκαλωσιές της Τράπεζας, ώστε να επαναχρησιμοποιηθεί στο ανεγειρόμενο την ίδια εποχή Γυμνάσιο Αρρένων Σερρών. Στο πρώτο αίτημα του Μητροπολίτη Κωνσταντίνου απαντά η Τράπεζα με επίσκεψη του Ζουμπουλίδη, που μετά την αυτοψία και εξετάζοντας τη σχέση προσφερόμενης τιμής και θέσης του οικοπέδου αναφέρει στο κεντρικά γραφεία ότι *«η προσήκουσα αξία του περί ου πρόκειται γηπέδου»* δεν είναι κάτω από 400 δρχ. ανά τετραγωνικό, όμως αξίζει να το πάρουμε και στην τιμή των 500 δρχ., γιατί λόγω της ανέγερσης του δικού μας μεγάρου *«το οικόπεδο θα πάρει αξία»* και άρα θα μπορούσαμε να το μεταπουλήσουμε εύκολα. Στο δεύτερο αίτημα του Μητροπολίτη, η Τράπεζα απαντά με τη δωρεάν παραχώρηση της ξυλείας, επι-

12. Σε ένα σημείωμα με ημερομηνία 17 Σεπτεμβρίου 1927 ο Αιγίδης αναφέρει ότι εκπόνησε τα σχέδια αποτύπωσης *«της εν Θεσσαλονίκη οικοδομής (άλλοτε Ναυτικής Βάσεως): υπόγειον, ισόγειον, ανώγειον, σοφίται και ταμή μετά τοπογραφικού διαγράμματος»*.

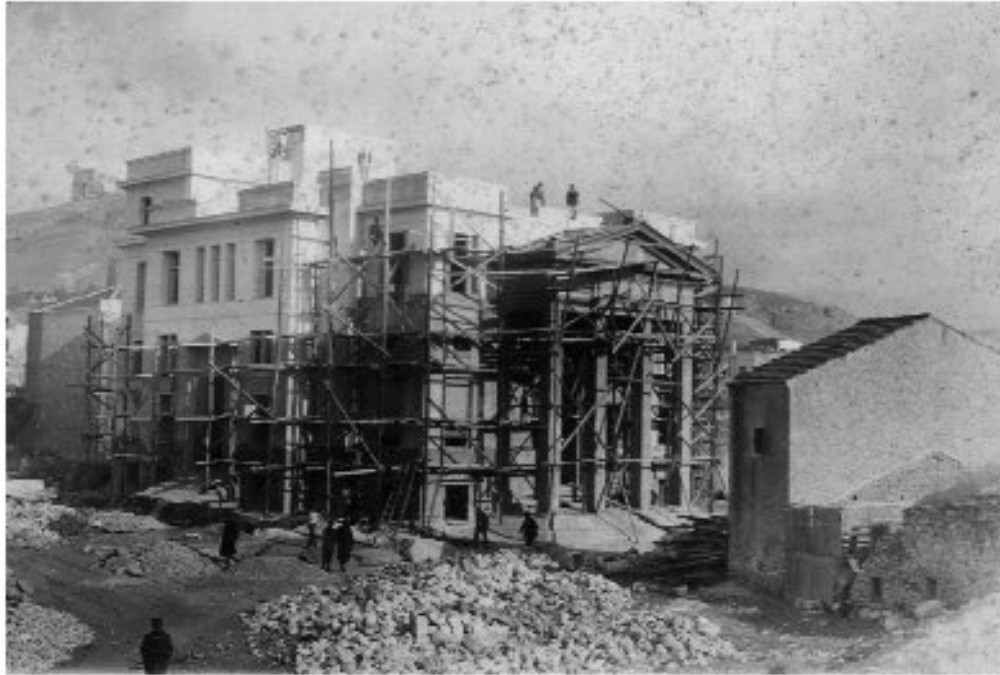
βεβαιώνοντας τον διπλό οικονομικό και κοινωνικό ρόλο της.

Το πλούσιο φωτογραφικό αρχείο του Ισηγόνη στο Ι.Α./Ε.Τ.Ε. περιέχει μεταξύ των άλλων και τριάντα επτά (37) φωτογραφίες, που αναφέρονται

Εικ. 13. Φωτογραφίες κατά τη διάρκεια των εργασιών ανέγερσης. Πάνω: διακρίνονται οι υπάρχουσες οικοδομές στην ανατολική πλευρά του οικοπέδου. Κάτω: διακρίνονται οικοδομές στη βορεινή πλευρά/ μεταξύ των οποίων και νεο-ανεγερθείσα καπναποθήκη (αρχείο Ιω. Ισηγόνη, Ι.Α./Ε.Τ.Ε).

στο υποκατάστημα των Σερρών. Σε μερικές από αυτές διαφαίνονται στο βάθος μισοτελειωμένες κατασκευές στην πυρίκαυστο, προϋπάρχουσες, που εξαφανίστηκαν στη συνέχεια και η κορυφή δύο τρούλων σε ερειπιώδη κατάσταση, πιθανότατα του οθωμανικού λουτρού της αγοράς (Εσκή Χαμάμ). Από το σπάνιο αυτό φωτογραφικό αυτό υλικό, κάποιες αδημοσίευτες φωτογραφίες παρουσιάζουμε στην παρούσα εργασία, ενώ άλλες δημοσιεύθηκαν στο β' τόμο της *Εικονογραφημένης Ιστορίας των Σερρών* (1995).

Εικ. 14. Απόψεις κατά τη διάρκεια της ανέγερσης (αρχείο Ιω. Ισηγιώνη/Ι.Α./Ε.Τ.Ε).

8. Επιτέλους τα εγκαίνια: Ιούνιος 1927

Όσο το κτίριο προχωρά προς το τέλος του, το άγχος και η ένταση της πρώτης χρονιάς, που αποτυπωνόταν και στην επιστολογραφία του Αιγίδη, χαλαρώνει. Γράφει για παράδειγμα στις 29 Ιανουαρίου 1927 απευθυνόμενος σε προσωπικό τόνο στον διευθυντή του Ζουμπουλίδη: «Αγαπητέ μου Νίκο [Ζουμπουλίδη] ο κ. Κομιώτης [υποδιευθυντής του υποκαταστήματος] έχει εις την διάθεσίν σου ένα ωραιότατον φασιανόν αρσενικό, ζωντανόν μέχρι σήμερον, εύχομαι και ελπίζω να ζήσει για να τον ιδής και συ, άλλωστε για σένα τον προορίζει».

Όσον αφορά τα εγκαίνια, η περιγραφή στην τοπική εφημερίδα *Πρωία*, στις 16 Ιουνίου 1927 τα λέει όλα: «Από την περασμένη Κυριακή άνοιξε τις πύλες της το νέο μέγαρο της Εθνικής Τράπεζας. Η ευμάρεια και η μεγαλοπρέπεια του νέου τούτου ιδρύματός μας είναι μεγαλειώδης. Ο Διευθυντής

του καταστήματος κ. Ιατρίδης πλήρης χαράς μας υποδέχεται εις το ιδιαίτερον του γραφείον και μάς λέγει: Επί τέλους, δυνάμεθα να καυηθώμεν ότι

Εικ. 15 (πάνω). Το κτίριο χωρίς την περίφραξη. Διακρίνεται η επιγραφή με την αρχαϊκή γραφή (πηγή: αρχείο Ιω. Ισηγόνη, Ι.Α./Ε.Τ.Ε.).

Εικ. 16 (αριστερά). Το πρόπυλο από νοπασανατολικά. Διακρίνονται τα υλικά διαμόρφωσης του περιβάλλοντος χώρου (πηγή: αρχείο Ιω. Ισηγόνη, Ι.Α./Ε.Τ.Ε.).

Εικ. 17. Η βορειοανατολική πλευρά (πηγή: αρχείο Ιω. Ισηγόνη, Ι.Α./Ε.Τ.Ε.).

έχομεν Τράπεζαν με την κυριολεκτική σημασίαν της λέξεως (Τζανακάρη, 1995: 169).

Από τότε που η πόλη των Σερρών θαύμασε την ευμάρεια και μεγαλοπρέπεια του νέου τραπεζικού υποκαταστήματος, δεν άλλαξαν ευτυχώς πολλά πράγματα στο κτίριο, εξωτερικά τουλάχιστον. Μόνο κατά τη διάρκεια της βουλγαρικής κατοχής, την εγχάρακτη επιγραφή με την αρχαϊζουσα γραμματοσειρά, που ο ίδιος ο Αιγίδης σχεδίασε, κάλυψε βουλγαρική επιγραφή, όπως εξάλλου συνέβη και σε πολλά άλλα δημόσια κτίρια των Σερρών. Το κτίριο περιλαμβάνεται σήμερα στο αρχείο διατηρητέων κτιρίων του Υ.Π.Ε.ΧΩ.ΔΕ (κωδικός αρχείου 6356). Ο χαρακτηρισμός ως διατηρητέου έγινε με την αρ. 3051/α/24-10-1989 απόφαση, που δημοσιεύτηκε στο ΦΕΚ Δ' / 10-02-1989.

9. Η συμβολή του υποκαταστήματος στην οικοδομική ανάπτυξη των Σερρών

Ο ρόλος της Ε.Τ.Ε. στις διαδικασίες νομοματικής ενοποίησης των «Νέων Χωρών» με το Ελληνικό Βασίλειο, την αποκατάσταση των προσφύγων, τη χρηματοδότηση των μεγάλων υδρευτικών και αντιπλημμυρικών έργων, έχει ιστορηθεί. Μέσα στο πλαίσιο αυτό, το ιδιόκτητο μέγαρο της Εθνικής στα Σέρρας, το πρώτο μιας σειράς κτιρίων της Τράπεζας στο Βορειοελλαδικό χώρο (ακολούθησαν τα υποκαταστήματα στη Δράμα, Ξάνθη, Θεσσαλονίκη, Έδεσσα, Ιωάννινα, Κοζάνη, Φλώρινα κ.λπ.), αποκτά συμβολική σημασία. Η παρουσία του στην πυρκαϊκαστο ζώνη απετέλεσε το έναυσμα για την

Άρθρον 2.

- Πρὸς σύστασιν κτηματικῆς ἐνάδος ἀπαιτεῖται συμμετοχὴ πάντε τῶν ἐλάχιστον ἰδιοκτητῶν καὶ δήλωσις τούτων ἐνώπιον ἐνὸς τῶν ἐν Σέρραις συμβολαιογράφων, συντάσσοντας σχετικὴν ἔκθεσιν.
- Ἡ ἐκθεσις αὕτη περιλαμβάνει α') τὸ ποσὸν ὅπερ ἕκαστος τῶν πρὸς τὸν σκοπὸν τούτων συνεισφερομένων παρ' ἑκάστου κτηματικῶς νὰ θυσιοθῆ παρὰ τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζικῆς τῆς Ἑλλάδος β') ἀνάγεσθαι δύο κατ' ἀνώτατον ὄρον οἰκοδομῶν καὶ τὸ ἐποῖον δὲν δύναται γὰ εἶναι ἀνώτερον τῶν ἑκατῶν χιλιάδων (100.000) δραχμῶν κατ' οἰκοδομήν, β') ἀκριθεῖς περιγραφὴν τῶν πρὸς τὸν σκοπὸν τούτων συνεισφερομένων παρ' ἑκάστου τούτων εἰς τὴν κτηματικὴν ἑμάδα ἀκινήτων, καὶ γ') δήλωσιν ὅτι ἕκαστος τούτων εὐθύνεται ἕνεκεν τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζικῆς τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Δημοσίου εἰς ὀλιγόληρον καὶ ἀβιαιρέτως μέχρις ὀλοσχεροῦς ἀποκληρωμῆς πέντε τοιαύτου βελέου βαρύνοντας τοὺς ἀνήκοντας εἰς τὴν αὐτὴν ἑμάδα.

Εικ. 18. Απόσπασμα του Ν.3323/1925, ΦΕΚ (Α) 113 /6-5-1925 «περὶ χορηγήσεως ὑπὸ τῆς Εθνικῆς Τραπεζικῆς τῆς Ἑλλάδος δανείων πρὸς τὰς κτηματικὰς ομάδας Σερρών».

οικοδομική άνθηση που ακολούθησε, χώρια που διευκόλυνε με δάνεια τους ιδιοκτήτες οικοπέδων στην πυρρίκαυστο. Αναφέρομαι στο Νόμο 3323/1925, ΦΕΚ (Α) 113 της 6-5-1925 «περί χορηγήσεως υπό της Εθνικής Τραπέζης της Ελλάδος δανείων προς τας κτηματικές ομάδας Σερρών», σύμφωνα με τον οποίο οι ιδιοκτήτες οικοπέδων στην πυρρίκαυστο μπορούσαν να δανειστούν από την Εθνική Τράπεζα (μετά την σύσταση συνεταιρισμού τουλάχιστον πέντε ιδιοκτητών) για να ανεγείρουν δύο κατ' ανώτατο όριο οικοδομές μέχρι 100.000 δραχ. ανά οικοδομή. Επομένως η οικοδομική έκρηξη που παρατηρήθηκε τα επόμενα χρόνια στην πόλη θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι οφειλονταν κατά ένα μέρος και σε αυτές τις οικονομικές τραπεζικές διευκολύνσεις. Μια έρευνα βέβαια στους δανειολήπτες της εποχής θα αποκάλυπτε πολλά περισσότερα για την κοινωνικο-οικονομική κατάσταση των Σερρών του μεσοπολέμου.

Μέσα σ' αυτόν τον οικοδομικό πυρετό, ο Αιγίδης παράλληλα με την απασχόλησή του στην Τράπεζα αναλαμβάνει την ανέγερση της γειτονικής οικοδομής του γιατρού Χρ. Παπαβασιλείου (1928). Ένα προσεγμένο διώροφο κλασικιστικό κτίριο με κομψές αναλογίες και κατασκευαστικές λεπτομέρειες. Λέγεται, ότι η μελέτη που εκπόνησε, αποτέλεσε το αντίδωρο της θεραπευτικής αγωγής που δέχτηκε από το γιατρό, όταν ασθένησε σοβαρά κατά την παραμονή του στις Σέρρες. Παρόμοια τακτική (ανάληψη ιδιωτικού έργου) εντοπίστηκε και στην περίπτωση του αρχιτέκτονα της Τράπεζας Αριστοτέλη Βάβλη, που επιβλέποντας την ανέγερση του υποκαταστήματος στην Φλώρινα, έκτισε παράλληλα και την κατοικία Μόδη (Ζαρκάδα, 2004).

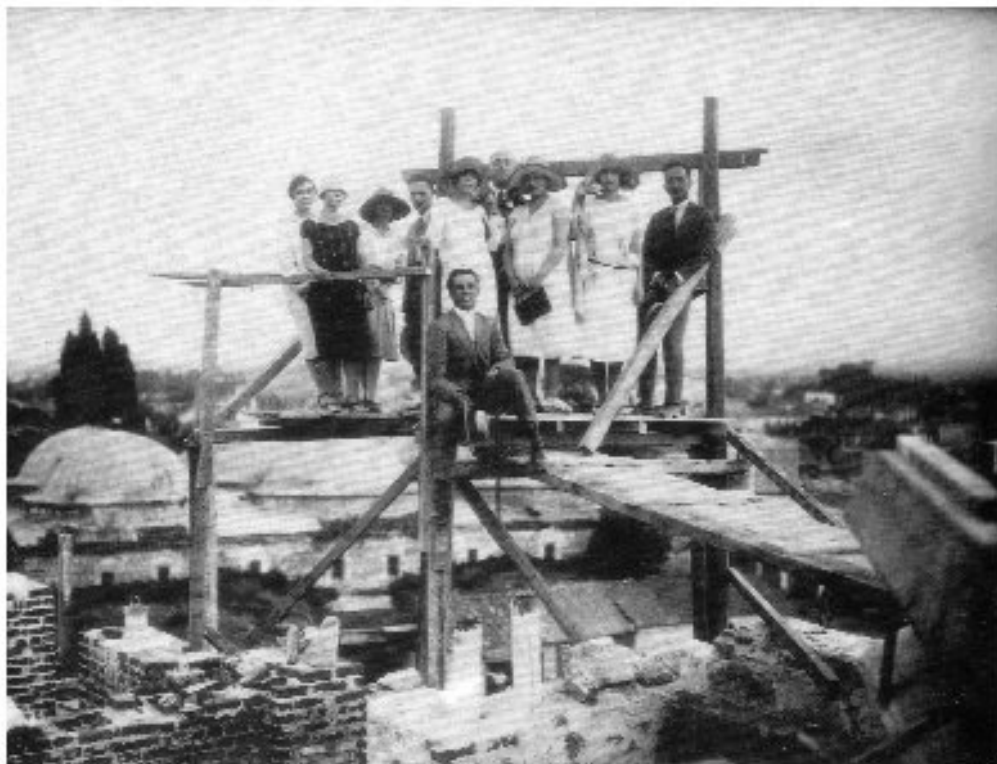
Αντί επιλόγου

Κλείνοντας την περιπλάνησή μας στα εννέα πρώτα χρόνια της εγκατάστασης της Εθνικής Τραπέζας στην πόλη των Σερρών (1918-1927), ας ανακεφαλαιώσουμε τους τρεις άξονες της προσέγγισής μας. Πρώτον, επιχειρήθηκε ο εντοπισμός της αρχικής εγκατάστασης. Δεύτερον, συμπληρώθηκε με το παράδειγμα των Σερρών μια συζήτηση που έχει ανοίξει για την αρχιτεκτονική σημασία της οικοδομικής δραστηριότητας της Ε.Τ.Ε. κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου. Τρίτον, το ενδιαφέρον επικεντρώθηκε στους βασικούς συντελεστές το συντομιστή του έργου Νικόλαο Ζουμπουλίδη, τον επιβλέποντα του έργου Ξενοφάνη Αιγίδα και τον πολιτικό μηχανικό Ιωάννη Ισηγόνη. Σημειωτέο ότι και οι τρεις τους συνδέονταν με συγγένεια, φιλία και υπήρξαν από τους πρώτους οικιστές της Φιλοθέης, του συνεταιριστικού προαστίου των υπαλλήλων της Εθνικής Τραπέζας, για την υλοποίηση του οποίου εργάστηκε επί μακρόν ιδιαίτερα ο Νικ. Ζουμπουλίδης.

Επικεντρωθήκαμε στους πρωταγωνιστές/μηχανικούς και στις μικρές ιστορίες πίσω από αυτούς. Για παράδειγμα, γιατί έμεινε ο Αιγίδης στις Σέρρες και δεν μετακινήθηκε στη Ξάνθη, όπου είχε αναλάβει από το 1928 την

ανέγερση του εκεί υποκαταστήματος. Δεν ήταν μόνο η ανέγερση της οικίας Παπαβασιλείου η αιτία. Σε μια επιστολή του προς τον Ισηγόνη, διαβάζουμε: «Αγαπητέ Γιάννη, προχθές έλαβα το συγχαρητήριο τηλεγράφημά σου και γέλασα με τους φίλους [25 Αυγούστου 1928]. Και σ' ένα άλλο σημείωμα με ημερομηνία 13 Σεπτεμβρίου 1928: *Χαιρετισμούς σε όλους σας από την Αρτέμιδα*»¹³.

Υπό το πρίσμα της τελευταίας αυτής φράσης, ας ανατρέξουμε πάλι στις φωτογραφίες με τις νεαρές δεσποινίδες με τα μοντέρνα φορέματα, που φωτογραφίζονται άφοβα πάνω στις σκαλωσιές, δίπλα στους κομψά ντυμένους

Εικ. 19. Φωτογραφία στις σκαλωσιές του κτηρίου. Στο βάθος διακρίνεται ο μολιβδοσκεπαστος θόλος του Μπεζεστενίου (Τζανακάρη, 1995: 168).

13. Ο Ξ. Αυγίδης παρέμενε στην Ε.Τ.Ε. μέχρι το 1930 επιβλέποντας τα υποκαταστήματα Αλεξανδρούπολης, Καβάλας, Ξάνθης και Δράμας. Από το 1930 μεταπήδησε στο τμήμα κτηρίων της Τράπεζας της Ελλάδος «καταλαβών διαδοχικώς τας θέσεις αναπληρωτού αρχιμηχανικού και αρχιμηχανικού». Με την ιδιότητά του αυτή εκπόνησε μελέτες των υποκαταστημάτων της Τράπεζας της Ελλάδος σε διάφορες πόλεις και επέβλεψε την ανέγερσή τους στην Θεσσαλονίκη, Πάτρα, Καβάλα, Αργείο κ.λπ. Το 1946 αποχώρησε από την Τράπεζα Ελλάδας και ίδρυσε Τεχνική Εταιρεία με την επωνυμία «Ξ. Αυγίδης και Υίος», αναλαμβάνοντας αρχιτεκτονικές μελέτες και κατασκευές (η διεύθυνση του γραφείου ήταν στην οδό Σταδίου 29, τηλ. 21930). Κατοικούσε στην Φιλοθέη.

Εικ. 21. Η βορεινή όψη (αριστερά) και η δυτική όψη με την είσοδο της κατοικίας του διευθυντή (δεξιά).

Εικ. 22. Ο βορεινός εξώστης σε συνέχεια της τραπεζαρίας της κατοικίας του διευθυντή.

Εικ. 21. Η βορεινή όψη (αριστερά) και η δυτική όψη με την είσοδο της κατοικίας του διευθυντή (δεξιά).

Εικ. 22. Ο βορεινός εξώστης σε συνέχεια της τραπεζαρίας της κατοικίας του διευθυντή.

*Εικ. 23. Η περίφραξη από δυτικά με το χαρακτηριστικό κυκλίδομα.
Διακρίνεται η πρόωγη είσοδος στην κατοικία του διευθυντή.*

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω το προσωπικό του Ιστορικού Αρχείου της Ε.Τ.Ε, τον Ιωσήφ Α. Αιγίδη (ανιψιό του Ξ Αιγίδη), τα Γ.Α.Κ Σερρών και την κα Έφη Παπαβασιλείου-Νότα για το υλικό και τις πληροφορίες που μου διέθεσαν.

ΠΗΓΕΣ

- Ι.Α./Ε.Τ.Ε, Α1/Σ37/Υ18 (1919-1927), φάκ. 1-11 (υποκατάστημα Σερρών).
- Ι.Α./Ε.Τ.Ε, Α3/Σ19/Υ1 (φωτογραφικό αρχείο Ιω. Ισηγόνη)
- Ι.Α./Ε.Τ.Ε, Α3/Σ1/Υ1 (φάκ. Ιω. Ισηγόνη)
- Ι.Α./Ε.Τ.Ε, Α1/Σ37/Υ106/φάκ 1-10 (αρχείο προϊσταμένου Τ.Υ.)
- ΓΑΚ Σερρών (φάκ. Κωνστ. Τριανταφυλλόπουλου)
- Συνέντευξη με Ιωσήφ Α. Αιγίδη (17-3-2006)
- Επατόπια τεκμηρίωση
- Βιογραφικό Λεξικό, έκδοση περιοδικού «Αρχιτεκτονική», Αθήνα 1961, λήμμα Ξ Αιγίδης, σ. 5.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Εμμ. Αλβανοΐδη, «Το υποκατάστημα της Ε.Τ.Ε. Σερρών», *Πανσερραϊκό Ημερολόγιο (ΠΗ)*, 14 (1988) 125-136.
- Γ. Αψημίδη, «Το πρακτορείο της Τράπεζας της Ανατολής στις Σέρρες: Μια Ελληνική Τράπεζα των τελευταίων χρόνων της Τουρκοκρατίας», περ. *ΣΤΙΡΙΣ*, 5 (1996) 33-75.
- Διον. Βλαχόπουλου, «Η αρχιτεκτονική των κτιρίων της Εθνικής Τράπεζας κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου» στον τόμο *Το κτίριο της Εθνικής Τράπεζας στην πλατεία Ελευθερίας της Θεσσαλονίκης. Το χρονικό της ανέγερσης (1928-1933) και η ιστορία του χώρου* (κατάλογος έκθεσης Ε.Τ.Ε-Πολιτιστικό Κέντρο Βορείου Ελλάδος), Θεσσαλονίκη 1995.
- Διον. Βλαχόπουλου, «Η αρχιτεκτονική των κτιρίων της Εθνικής Τράπεζας κατά την περίοδο του μεσοπολέμου», περ. *ΕΜΕΙΣ* (1995).
- Ελ. Γεωργιά, «Το κτίριο της Ε.Τ.Ε στην πλατεία Ελευθερίας Θεσσαλονίκης. Οι εκπλήξεις της θεμελίωσης και το χρονικό της ανέγερσης 1928-1933» στο συλλογικό τόμο *Το κτίριο της Εθνικής Τράπεζας στην πλατεία Ελευθερίας της Θεσσαλονίκης. Το χρονικό της ανέγερσης (1928-1933) και η ιστορία του χώρου* (κατάλογος έκθεσης Ε.Τ.Ε-Πολιτιστικό Κέντρο Βορείου Ελλάδος), Θεσσαλονίκη 1995.
- Χρ. Ζαρκάδα-Πιστιόλη, «Το κτίριο της Εθνικής Τράπεζας στη Φλώρινα και η παρουσία του αρχιτέκτονα Αριστομένη Βάλβη στην πόλη», *Μνημείο και Περιβάλλον* 8 (2004) 79-96.
- Ε. Ισηγόνη, Μ. Ισηγόνη, *Η οικογένεια Μιχαλάκη Ισηγόνη της Σύμης*, Αθήνα 1995.
- Μ. Μπίρη, Μ. Καρδαμίτση-Αδάμη Μ., *Νεοκλασική Αρχιτεκτονική στην Ελλάδα*, 2001, σσ. 256-257.
- Αγ. Σφήκα-Θεοδοσίου, «Η ίδρυση υποκαταστήματος της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος στη Θεσσαλονίκη και οι Ελληνοβουλγαρικές σχέσεις (1912-1930)», *Μακεδονικά* 27 (1990) 65-67.
- Αν. Τζάκου, «Η συμμετοχή των τραπεζών στην επίσημη Αρχιτεκτονική», περιοδικό *Θέματα Χώρου και Τεχνών* 15 (1984) 74-81.
- Β. Τζινακάρη, *Εικονογραφημένη Ιστορία της πόλης των Σερρών*, 1995.
- Ευ. Χεκίμογλου, «Η ίδρυση του καταστήματος της Εθνικής Τράπεζας στη Θεσσαλονίκη (1913)», περ. *ΕΜΕΙΣ*, τ. 17, Σεπτ. 1988.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Εμμ. Αλβανοΐδη, «Το υποκατάστημα της Ε.Τ.Ε. Σερρών», *Πανσερραϊκό Ημερολόγιο (ΠΗ)*, 14 (1988) 125-136.
- Γ. Αψημίδη, «Το πρακτορείο της Τράπεζας της Ανατολής στις Σέρρες: Μια Ελληνική Τράπεζα των τελευταίων χρόνων της Τουρκοκρατίας», περ. *ΣΤΙΡΙΣ*, 5 (1996) 33-75.
- Διον. Βλαχόπουλου, «Η αρχιτεκτονική των κτιρίων της Εθνικής Τράπεζας κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου» στον τόμο *Το κτίριο της Εθνικής Τράπεζας στην πλατεία Ελευθερίας της Θεσσαλονίκης. Το χρονικό της ανέγερσης (1928-1933) και η ιστορία του χώρου* (κατάλογος έκθεσης Ε.Τ.Ε-Πολιτιστικό Κέντρο Βορείου Ελλάδος), Θεσσαλονίκη 1995.
- Διον. Βλαχόπουλου, «Η αρχιτεκτονική των κτιρίων της Εθνικής Τράπεζας κατά την περίοδο του μεσοπολέμου», περ. *ΕΜΕΙΣ* (1995).
- Ελ. Γεωργιά, «Το κτίριο της Ε.Τ.Ε στην πλατεία Ελευθερίας Θεσσαλονίκης. Οι εκπλήξεις της θεμελίωσης και το χρονικό της ανέγερσης 1928-1933» στο συλλογικό τόμο *Το κτίριο της Εθνικής Τράπεζας στην πλατεία Ελευθερίας της Θεσσαλονίκης. Το χρονικό της ανέγερσης (1928-1933) και η ιστορία του χώρου* (κατάλογος έκθεσης Ε.Τ.Ε-Πολιτιστικό Κέντρο Βορείου Ελλάδος), Θεσσαλονίκη 1995.
- Χρ. Ζαρκάδα-Πιστιόλη, «Το κτίριο της Εθνικής Τράπεζας στη Φλώρινα και η παρουσία του αρχιτέκτονα Αριστομένη Βάλβη στην πόλη», *Μνημείο και Περιβάλλον* 8 (2004) 79-96.
- Ε. Ισηγόνη, Μ. Ισηγόνη, *Η οικογένεια Μιχαλάκη Ισηγόνη της Σμύρνης*, Αθήνα 1995.
- Μ. Μπίρη, Μ. Καρδαμίτση-Αδάμη Μ., *Νεοκλασική Αρχιτεκτονική στην Ελλάδα*, 2001, σσ. 256-257.
- Αγ. Σφήκα-Θεοδοσίου, «Η ίδρυση υποκαταστήματος της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος στη Θεσσαλονίκη και οι Ελληνοβουλγαρικές σχέσεις (1912-1930)», *Μακεδονικά* 27 (1990) 65-67.
- Αν. Τζάκου, «Η συμμετοχή των τραπεζών στην επίσημη Αρχιτεκτονική», περιοδικό *Θέματα Χώρου και Τεχνών* 15 (1984) 74-81.
- Β. Τζινακάρη, *Εικονογραφημένη Ιστορία της πόλης των Σερρών*, 1995.
- Ευ. Χεκίμογλου, «Η ίδρυση του καταστήματος της Εθνικής Τράπεζας στη Θεσσαλονίκη (1913)», περ. *ΕΜΕΙΣ*, τ. 17, Σεπτ. 1988.

ABSTRACT

LILA THEODORIDOU-SOTIRIOU

THE CHRONICLE OF THE CONSTRUCTION OF THE NATIONAL BANK IN ELEFThERIAS SQUARE, SERRES

In the period between the Wars the National Bank planned and implemented an extensive building programme for its branches all over the country, especially the new ones in the 'New Lands'. Many of the buildings survive to the present day and constitute benchmarks for their architectural value.

The huge project was carried out in the space of a decade by the bank's technical department, which was reorganized for the purpose, with many new engineers being engaged. One of the first buildings to be constructed was the bank's impressive branch in Serres.

As we hurry past the building in the mornings or lounge in the entrance or on the marble steps or scrutinize the pediment and its architectural ornaments, we never ask ourselves about something we regard as an inseparable part of the iconography of Eleftherias Square. Local historians have never considered the National Bank building. Research into the relevant material in the National Bank's history archive and a quest for photographs and plans prompted the author to write a monograph on the building, accompanied by an account of events in the local community between the Wars.

The National Bank already had a branch in the ruined town of Serres in March 1919 and was looking for a decent building to house it in. After several moves, in 1924 it acquired a piece of land, one of the first to be sold at auction in accordance with the new town plan. Preparations for building began at once and the plans were dispatched together with the architect Xenofanis Eyidis to co-ordinate the work on site.

The extensive correspondence between Eyidis and the central department in Athens reveals many interesting details of technical, historical, and architectural interest, which are presented in this paper. The tenders for materials, subcontracting, specialized technicians, and co-operation with local builders also reveal the technical expertise and the economic and social environment within which the project was carried out.

ΧΟΡΗΓΟΙ:

ISBN: 978-960-86390-8-9